

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

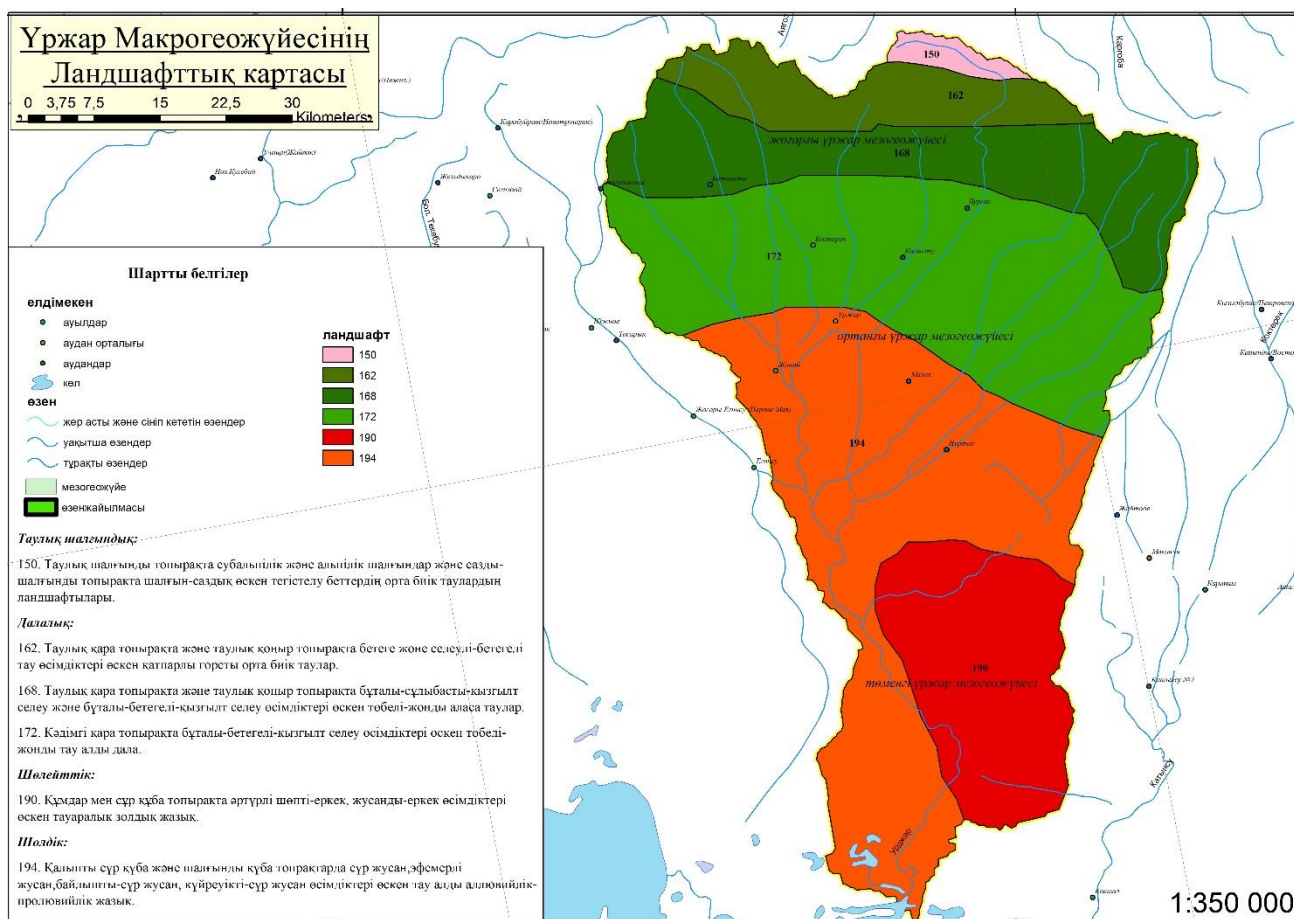
The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

Сурет 5 Үржар өзені ландшафт картасы[4]

Үржар өзені - алакөл көліне құятын ең үлкен салаларының бірі. Өзінің ағып өтетін ауданын сумен қамтамасыз етеді. Өзеннің қысқаша сипаттамасына келсек, су температурасы-16,2-24,4С шегінде, су көрсеткіші 8,75-8,89, судағы еріген оттегінің шоғыры 7,73-10,2мг/дм³ ал судың мөлдірлігі 25-27 см құрайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Джаналиева Г.М., Мусабаева М.Н. Қазақстан Республикасының физикалық географиясы, Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2018. -436 бет.
2. Мусабаева М.Н. Теоретическое обоснование системной организации и принципы выявления геосистем речных бассейнов. -Қарағанды 2004.-54-59с.
3. Гидрогеология Восточный Казахстан.
4. Гельдыева.Г.А, ВеселоваЮ.К. Ландшафттылық карта
5. Қазақстан Республикасының ұлттық атласы 1- том табиғи жағдайлары мен ресурстары 2010ж

ӘӨЖ 556

ӨЗЕННІҢ АҒЫНЫН ВЕГЕТАЦИЯ КЕЗІНДЕ ҰЗАҚМЕРЗІМДІ БОЛЖАУ

Шыныбек Аяжан Ұлықбекқызы, Садвақасова Салтанат Рагимовна

Ayazhan_shynybek@mail.ru

Гидрологиялық болжамдар – кұрлықтық су объектілерінің режимінің түрлі элементтерін болжаудың ғылыми негізделген әдістері. Су объектілеріндегі су және мұздық режимінің қалыптасуына көптеген алуантүрлі факторлар әсер етеді, олардың кеңістікте және уақыт бойынша үлкен өзгергіштігі гидрологиялық болжамдар әдістерін жасауда қиындық тудырады.

Гидрологиялық болжамдардың күнбұрындылығы бойынша қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді болып бөлінеді. Қысқа мерзімді болжамдар 10 тәулікке дейін созылса, ұзақ мерзімді болжамдар ұзаққа созылады (әдетте 1-2 ай) [1,2]. Гидрологиялық болжамдардың ішінде болжанатын вегетациялық кезеңге тоқталатын болсақ.

Вегетациялық кезең (вегетация; лат. *vegetatio* — өсу, өну) — жылдың өсімдіктің даму (вегетация) және мүмкін болған өсімі. Кезеңнің ұзақтығы негізінен географиялық ендік пен климатқа тәуелді болады. Ылғалдың жеткіліксіздігі кезінде, мысалы, шөлде және өзге де экстремалды вегетация жағдайларда (тундра) қолайлы температура кезеңімен салыстырғанда шектеулі. Мысалы, Атакама өсімдіктер вегетациясы — әлемнің ең құрғақ ауданы. Өзге мәні — өсімдіктің дамуы үшін қажет уақыт :

- біржылдық үшін — көшетінен (тұқымның өсуі) дәннің өсіп шығуына (өнім алу);
- көпжылдық үшін — бүршіктің бөртуінен тұқымның шығуынан дейін өнім алу;
- ағаштар үшін — өсімдіктің тіршілік жағдайы белсенді ағаш шырының қозғалысынан бүршіктің жарылуынан жапырақтың түсуіне дейінгі уақыт.

Вегетациялық кезең көктемгі орташа тәуліктік және күздің +5 °С температурасы аралығындағы уақыт жағдайында анықталады. Бұл үшін жиі 0 немесе 10 °С температурасы пайдаланылады. Алайда әр өсімдік үшін өзінің минималды температурасы болады. Егер салқынға шыдамды өсімдік төменгі температураға шыдай алса, онда жылу сүйгіш өсімдіктер мұндай температурада өліп қалуы мүмкін. Сондықтан, вегетациялық кезең үшін жаздық климаттық қабылданады [4].

Биік таулардан бастау алатын өзендер үшін өзен суының 50-70 % маусымдық қардың еруінен құралады. Биік таулардан бастау алатын өзендер үшін ағынның алдын-ала болжау әдістерін жасауға болады, яғни ол үшін бүкіл вегетациялық кезеңде бұл ағынның қар жамылғысындағы жинақталған су қорына тәуелділігі түрінде анықталып, болжау жасалынады.

Тау өзендері ағынын болжау қажеттілігі ең алдымен суару мақсатында пайдаланылатын Орта Азия және Кавказ елдерінде туындады. Өзендердің күтілетін сулылығы жөніндегі гидрометеорологиялық болжамдар негізінде су пайдалану режимі, суару жұмыстарын жоспарлау, суды халық шаруашылығында қажетсінетін салалары бойынша бөлістіру, су қоймаларындағы су тастауды реттеу жобаланады.

Сонымен қатар елді-мекендерге, өндірістік орындарға және су жинау мен ирригациондық құрылымдарды су тасқыны мен сел басу қауіпі жөнінде болжам беру үлкен маңызға ие [3,6].

Қазіргі таңда мемлекетімізде халық шарушылық ұйымдардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін келесі гидрологиялық болжамдар жасалынады:

- ағынның қысқа мерзімдік болжамы (шығын және деңгей);
- айлық және тоқсандық ағынының, көктем-күздік су басудың, вегетациялық кезеңнің ұзақ мерзімді болжамы;
- максималды су шығынының (деңгейдің) ұзақ мерзімді болжамы.

Таулы өзендердің гидрологиялық болжамдарының дамуына үлкен үлес қосқан гидролог ғалымдарға: Т.С.Абольян, А.Н.Важнов, Ю.М.Денисов, Н.Т.Дмитриева, Г.П.Калинин, В.Д.Комаров, П.М.Машуков, И.С.Соседов, А.А.Харшан және т.б. [5].

Таулы өзендердің негізгі болжам түрлеріне:

- 1) ағынның вегетация кезеңіндегі болжамы,
- 2) көктем-жаз су басуындағы жеке айларға арналған болжамдар.

Қазақстан Республикасы өзендерінің вегетация кезеңіндегі ағынының болжамын сәуір және қыркүйек айлары аралығында есептеледі. Бұл кезеңдегі өзеннің сулылығы орташа шығынмен немесе ағын қабатымен сипатталады. Сонымен қатар, ағындыны вегетация кезінде айлар бойынша бөлістіру болжамданады.

Елімізде ағынның вегетациялық кезеңдегі болжамы 4 мерзімге бөлініп: 5 қаңтар, 5 наурыз, 5 сәуір және 5 мамырға болжамданады. Сонымен қоса осы мерзімде қалған вегетациялық кезеңге және айларға ағындыны бөлістіру болжанады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аполлов Б.А., Калинин Г.П., Комаров В.Д. Курс гидрологических прогнозов. Л., Гидрометеоздат, 1974.
2. Бефани Н.Ф., Калинин Г.П. Управления и методические разработки по гидрологическим прогнозам. Гидрометеоздат, Л., 1965.-240с,276с,278с.
3. Д.В.Магрицкий. Речной сток и гидрологические расчеты. Компьютерный практикум.-М.,Юрайт,2017.-44с.
4. Стрельникова А.В. Методическая записка средних расходов воды за вегетационный период (IV-IX) и месячных внутри этого периода по рекам Джунгарского Алатау, Алма-Ата, 1958
5. Руководство по гидрологическим прогнозам. Выпуск 2, Гидрометеоздат, Л. 1963.
6. Материалы наблюдений над снежным покровом в горах (маршрутные снегомерные съемки и наблюдения по суммарным осадкомерам).Метеорологические месячные таблицы: ТМ-I за 1990-2010 гг. Архив УГМС КазССР.

УДК 556

ВОДНЫЙ БАЛАНС И УРОВЕННЫЙ РЕЖИМ ВОДОЁМА г. АСТАНА

Шаймуханова Дильназ Кайратовна

dilyagress16@gmail.com

Студентка 2 курса специальности 5В074-7329 ЕНУ им. Л.Н. Гумилёва

Научный руководитель Ш. Тулегенов

В условиях интенсивного строительства зданий и сооружений в г. Астана для создания культурного ландшафта исследуются возможность сохранения водных объектов. Примером может служить группа водоёмов Малый Талдыколь. В настоящей работе по заданию строительного холдинга VI GROUP перед нами была поставлена задача выяснить водный режим водоёма, расположенного внутри жилого мегаполиса Бигвилль Capital Park в квадрате пересечения ул. Керей-Жанибек хандар, ул. Бухар Жырау, ул. 37, ул. 38 (рис.1)